

ביאורים

בהסתכלות חיצונית יכול האדם להגיע לטעות ביחס לייחודו של עם ישראל. כל אומה נמדדת בסופריה ובאנשי הרוח שלה. והנה אנו מוצאים שבכל אומה יש אנשי מופת בחייהם ובהתנהגותם, אשר מהווים את הפסגה המוסרית שלה. ייתכן שבעם ישראל מספרם של אנשי הרוח גדול יותר משאר האומות, אך זהו הבדל כמותי בלבד. אם כן, מהו ההבדל המשמעותי בין ישראל לאומות, ומדוע אנו מתעקשים לייחד את אהבתנו ודוקא לעם ישראל?

אכן, אין הבדל מהותי בין כל אותם אנשי מופת שבכל אומה ולשון. גם גוי יכול להגיע למדרגה רוחנית עליונה כמו הכהן הגדול, האדם הקדוש ביותר בעם ישראל. אף חכמי ישראל עצמם השוו את הפילוסוף הגוי אליהם וקראו לו 'חברנו'. למרבה הפלא, אין ייחודו של עם ישראל באנשי הקודש המיוחדים שבו. ייחודו הוא שהאומה כולה היא בעלת תכונה פנימית של שאיפה לקודש. בכל האומות כולן ישנם אנשי רוח בעלי שאיפות מוסריות גבוהות, אך שאר העם אינו נוטה למוסריות ולקדושה. לעומת זאת, עם ישראל כולו הוא בעל תכונה של קודש. האומה כולה שואפת לחיות חיי צדק ויושר לאור הצדק האלוהי. יחידי הסגולה צומחים ועולים רק מתוך האומה, והם התוצר השלם של השאיפה הקיימת אצל כל יחיד מישאל. זאת לעומת יחידי הסגולה של הגויים שהפכו אנשים גדולים על אף שיתכן שהסביבה שבה גדלו רצתה לחיות חיי ארציות נטולי קודש ומוסר.

בשאר האומות אהבת הלאום מובילה את האדם להתכנס בשאיפות המצומצמות של אומתו. אם אדם רוצה להיות בעל שאר רוח הוא צריך להתנתק מאהבת האומה ולאהוב את ערכי הצדק והמוסר האוניברסליים. לעומת זאת, אצל עם ישראל אהבת האומה מביאה את האדם לאהוב את הטוב ולרצות להשתית את כל חייו לאור ערכי המוסר האלוהי. יהודי שמתכחש לעמו בשביל ערכים אוניברסאליים, מאבד את המבט המיוחד של עם ישראל על העולם ואת הדרך המיוחדת לו לתקון עולם במלכות שדי. אהבת ישראל והיניקה מהבארות היחודיים של ישראל, מעיינות התורה שבעל פה, מגדילה ומרוממת את האדם מכיוון שהוא מרוויח גם את המבט האוניברסלי ואת האוצר שעם ישראל הנחיל לאנושות כולה למען קידומה והתפתחותה, והוא אף מרוויח את אוצרות הרוח הלאומיים השייכים רק לנו.

הרחבות

• השפעת גדולי הדורות

מַצְדָּם שֶׁל יְחִידֵי הַסֵּגְלָה אֵין אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים הַבְּדֵל בֵּין עַם וְלִשׁוֹן. הרב קוק מסביר שישנם חסידים באומות העולם שמצד הבחירה, מצד מעשיהם, אין הבדל בינם לבין הפרטים שבעם ישראל. אמנם, מצד הסגולה קיים ביניהם הבדל [ראה עוד בקובץ ה, קצו].

במקום אחר כותב הרב קוק דברים דומים ביחס לגדולי הדורות שקדמו לאברהם אבינו: "וכן כשבאה האשורולוגיה (תחום החוקר את התרבויות העתיקות שהתקיימו בין נהרות הפרת והחידקל) לעולם ונקפה את הלבבות בדמיונים שמצאה, לפי השערותיה הפורחות באוויר, בין תורתנו הקדושה לדברים שבכתבי היתדות (חוקי חמורבי שנחקקו על ידי מלך בבל שנים רבות לפני מתן תורה). בדעות, במוסר ובמעשים. האם הנקיפה הזאת יש לה מוסד שכלי, אפילו במעט? וכי אין זה דבר מפורסם שהיה בין הראשונים יודעי דעת אלוהים, נביאים וגדולי הרוח, מתושלח, חנוך, שם ועבר וכיוצא בזה, וכי אפשר הוא שלא פעלו כלום על בני דורם? אף על פי שלא הוכרה פעולתם כפעולתו הגדולה של איתן האזרחי אברהם אבינו עליו השלום, איך אפשר שלא יהיה שום רושם כלל בדורותם מהשפעותיהם, והלא הם מוכרחים להיות דומים לענייני תורה!" [אדר היקר עמ' מב]. גם לחסידים באומות העולם קיימת אפשרות להשפיע על אומות מסוימות מבחינה מוסרית, אולם אין בכוחם לתקן את העולם כולו. זהו תפקידו של עם ישראל, המסור לו בזכות נשמתו המיוחדת.

שאלות לדיון

בפיסקאות רבות הרב קוק כותב בלשון רבים, כמי שמייצג את האומה כולה. מהם הקריטריונים שמאפשרים לאדם להיות הנציג של האומה?

"שֶׁמַצְדָּם שֶׁל יְחִידֵי הַסֵּגְלָה אֵין אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים הַבְּדֵל בֵּין עַם וְלִשׁוֹן" - האם זה אומר שאין שום הבדל בין גויים יחידי סגולה לישראל? האם יהיה מותר להתחתן איתם?

כָּבֵד אֲמֹרֹתַי בְּמִכְתָּבִים, שֶׁמַצְדָּם שֶׁל יְחִידֵי הַסֵּגְלָה ° אֵין אֲנַחְנוּ יוֹדְעִים הַבְּדֵל בֵּין עַם וְלִשׁוֹן ° וְנִכְרִי שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה ° הֲרִי הוּא כְּלָהּ גְדוֹל ° (בבא קמא לח), וכְּכָבֵד אֲמָרוּ חֻכְמַיִנוּ הֲרֵאשׁוּנִים "נִקְבַּל פְּנֵי פִילוֹסוֹפוֹס ° חֲבֵרְנוּ" (מסכת דרך ארץ רבה ג, ב).

אָבֵל מָה שֶׁאֵנוּ דוֹרְשִׁים בְּשִׁבְחָה שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בְּכֻלָּהּ, הוּא עַל דְּבַר הַסֵּגְלָה הָאֱלֵקִית הַנִּמְצָאת בְּנִשְׁמַת הָאָמָה בְּכֻלָּהּ, וּמְפִילָא הִיא מִתְגַּלָּה גַם כֵּן בְּכָל יְחִיד בְּאִיזוֹ צוּרָה מִיְחַדָּת, וּמִקְרָא מְלֵא ° הוּא: "וְנִפְלִינוּ °" וגו' (שמות לג, טז).

וְהַחֲפֵשׁ הַגְּמוּר ° שֶׁלָנוּ הוּא, שֶׁנִּהְיָ מְרִימִים רֵאשׁ בְּגִלּוּי לְהַתְפָּאֵר בְּאַהֲבַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, הַחֲקוּקָה בְּנִשְׁמַתָּנוּ פְּנִימָה, וְאֵין לָנוּ לְהַכְחִישׁ אֶהְבָּה טְהוֹרָה זֹאת, לֹא מִצַּד כָּל הַגְּיוֹן מְדַעִי, וְלֹא מִצַּד כָּל חֲסִידוֹת קוֹסְמוֹפּוֹלִיטִית °.

כְּשֶׁנִּהְיָ יוֹנְקִים מִבְּאֵרָנוּ, בְּאֵר יִשְׂרָאֵל, יִהְיֶה לָנוּ כָּל גַּם חֲסִידוֹת, גַּם דְּעָה, וּבְהִרְחַבַת הַדַּעַת שֶׁל עֲשִׂירוֹת פְּנִימִית נִשְׁקִיף עַל כָּל הַכְּפָרָה הָאֲנוּשִׁי, לְהַתְכַּבֵּד בְּחֵיל שֶׁל חֻלְקָנוּ בְּאוֹצֵר הַכֶּלֶל וְשֶׁל חֻלְקָנוּ הַמִּיחָד שֶׁאֵין לְזָרִים יָד בּוֹ.

(אגרות הראיה, אגרת טד)

יְחִידֵי הַסֵּגְלָה - צדיקים פרטיים שקיימים אף אצל הגויים, "חסידים אומות העולם". שְׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה - שעוסק בשבע מצוות בני נח (סנהדרין ט). הֲרִי הוּא כְּלָהּ גְדוֹל - מעלתו היא כמעלת כהן גדול. פִּילוֹסוֹפוֹס - חכם מחכמי הגויים. מְלֵא - מפורש. וְנִפְלִינוּ - הבדלת ישראל משאר האומות כדברי הפסוק: "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה". וְהַחֲפֵשׁ הַגְּמוּר - בחירתנו החופשית. הַגְּיוֹן מְדַעִי - התפיסה המדעית היא שאין הבדל בין כל גזע, ובין ישראל לעמים. חֲסִידוֹת קוֹסְמוֹפּוֹלִיטִית - השקפת עולם שכל בני האדם הם אזרחי העולם והחלוקה ללאומים נפסדת ביסודה (ע"פ אבן שושן). הַכְּפָרָה - המרחב.

ביאורים

כל אומה חפצה בישועה. הישועה מהווה מצב שבו האומה מתחזקת ומוציאה לפועל את הטמון בלבבה. ה'יש', המהות, של האומה מתגלה ומופיע, בין אם משמעות הדבר היא להשתחרר מעול זרים ולהיות עצמאית ובין אם לשלוט על אחרים. דבר זה יכול להתרחש רק כאשר היחידים כל כך אוהבים את אומתם עד שהם מוסרים את נפשם למען חזונה. למשל, הישועה של העם היהודי הייתה כאשר היחידים היהודים מסרו נפשם למען הסרת עול הבריטים ששלטו עליהם ואז יכלו לחיות את חייהם לאור תפיסת עולמם.

יש עמים שתפיסת עולמם היא חורבן ורשע. הם נהנים לשלוט באכזריות על עם אחר. ממילא, כאשר היחידים מוסרים נפשם עבור זה הם מחזקים את אומתם וגורמים לה לבוא לידי ביטוי בעולם בצורה יותר חזקה.

איך עם ישראל יזכה לישועה? הדבר תלוי בשאלה מה עומד בתפיסת עולמו. הדבר המרכזי שעומד במהות של ישראל הרצון המתמיד לחיות חיים לאור המוסר האלוהי. ממילא, כאשר היחידים יקישו את כל חייהם למימוש שאיפה זו, האומה תזכה לגאולה שבה האומה כולה תחיה לאור התכונה הפנימית שלה, שהיא הרצון להטיב לכל הבריאה כולה. אך אם חלילה, רבים מהיהודים יבחרו שלא לחיות לאור המוסר האלוהי, הם יחלישו את האומה ואת הקשר שלהם לעם כולו. חיים כאלו מובילים בקלות את אותם יהודים להנתקות מעם ישראל.

לאור זה, נוכל להבין את דברי חז"ל ש'גאולה תלויה בתשובה'. אם גאולה היא חיים לאור האמת הפנימית שבאומה, חייבת להיות תשובה, דהיינו שינוי ותיקון החיים לאור המוסר האלוהי. חייבים לשנות את מעשינו, רגשותינו ודעותינו באופן שכולם יופנו אל הטוב וישאפו לחיות חיי מוסר לאור דבר ה'. זו הדרך לחזק את האומה ולזכות לגאולה שלמה.

הרחבות

• המוסר באומות העולם

ישנם עמים כאלה, שהכח המדביק אותם הוא דוקא איזו שאיפה כללית של רשע. השמירה על רמה מוסרית גבוהה היא מהותית לעם ישראל מכיון שתפקידם הוא לתקן עולם. גורל זה לא נתון לבחירה. באומות העולם הדברים שונים. שאר האומות נוצרו מתוך התאגדות ציבורית סביב מטרה משותפת, ולפעמים מטרה זו היא מטרה של רשע.

ביטוי מעשי לדברים אלו ניתן לראות בדבריו של הרב קוק במקום אחר: "אירופה נתיאשה בצדק מאלוהים, אשר לא ידעתו מעולם. יחידי האנושיות הסתגלו אל הטוב העליון, אבל לא אומה שלמה. איך עורגים אל הטוב אל הכל לא תוכל כל אומה ולשון להבין, וקל וחומר שלא תוכל להטביע בזה את החותם של יסוד קיומה. על כן כשגברה בימינו הלאומיות וחדרה אל תוך מערכת הפילוסופיה, הוכרחה האחרונה להעמיד סימן שאלה גדול על כל התוכן של המוסר המוחלט, הבא באמת לאירופה רק בשאלה מאת היהדות, וככל זמורת זר לא יוכל עדיין להקלט ברוחה. אותנו, אם נהיה מה שהננו, אם לא נתגבר להתעטף בשמלת זרים, אין שאלת המוסר דוקרת כלל. הננו חשים בקרבנו כולנו, כללות אומתנו, שהטוב המוחלט, הטוב אל הכל, לזאת ראוי לכסוף, ועל יסוד זה ראוי ליסד ממלכה ולהנהיג פוליטיקה, ואנו רואים מבשרנו שהטוב המוחלט הוא הטוב האלהי הנצחי שבמציאות כולה, והננו שואפים תמיד לצאת בעקבותיו במובן לאומי וכללי. על כן האהבה האלהית והדבקות באלהים היא לנו דבר עצמי אשר לא יוכל להמחק ולהשתנות" [אורות התחיה ג]. בדברים אלו מתאר הרב קוק את אחת הסיבות לכפירה שהתפשטה באירופה במאתיים שנה האחרונות: מאחר והגויים לא הצליחו להעמיד אומה מוסרית ולהפוך את המוסריות לערך לאומי, הקשר שלהם עם אלוהים היה קשר חיצוני. דבר זה הוליד הפקרות מוסרית ושכחת אלוהים.

שאלות לדין

בפיסקה זו מתוארים עמים שהכוח המאחד אותם הוא שאיפה של רשע. אלו עמים כאלה אתה מכיר?

כיצד לדעתך צריך לחזק את מדינת ישראל לאור פיסקה זו? איך ניתן לבצע זאת?

כְּנֶסֶת-יִשְׂרָאֵל מִיִּסְדָּתָּהּ היא כְּלָהּ עַל הַבְּסִיס שֶׁל הַמוֹסֵר הָאֱלֹהִי הָעֲלִיּוֹן. עַל כֵּן כָּל הַתְּנַשְׂאוֹת מוֹסְרִיתִים הַנִּמְצָאִים בְּאִישִׁיָּהּ הַפְּרָטִיִּים מוֹסִיפָה לָהּ כַח. וּלְהַפְּךָ, נְפִילַת מוֹסֵר, וְכָל רָשָׁע, לְפִי עֵרֶךְ הַכְּעוֹר וְהָרַע שֶׁבְתוֹכּוֹ, כִּי הִיא מְחַלֶּשֶׁת אֶת כַּחָהּ וְאֶת הַיַּחֲשׁוֹ שֶׁיֵּשׁ לִיְחִידָהּ אֶל כְּלֵוֹתָהּ.

לְכֵן דְּוָקָא תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל תְּלוּיָהּ הִיא בְּתִשׁוּבָהּ, בְּהִטְבָּהּ הַמוֹסְרִית בְּמַעֲשָׂהּ, בְּרָגֶשׁ וּבִשְׂכָל, וְלֹא כֵן תְּשׁוּעַת עַם אַחֵר. יִשְׁנֵם עַמִּים כְּאַלֶּה, שֶׁהִכַּח הַמְּדַבֵּק אוֹתָם הוּא דְוָקָא אִיזוֹ שְׂאִיפָה כְּלֵלִית שֶׁל רָשָׁע, שֶׁל חֶפֶץ הַתְּגַבְּרוּת לְלֹא שׁוּם אִידֶאָל שֶׁל צֶדֶק, וּמִמִּילָא הוּא מְלֵא רָשָׁע, כּוֹפְנֵי שְׂמָה שֶׁהוּא דוֹחֵק אֶת רְגְלֵי יְתָר הָעַמִּים, אֲשֶׁר יְבֹא עִמָּהֶם בְּמִגְעוֹ, הוּא דְבָר שְׂאִין בְּצֶדֶק עֲלֵיו יִסוֹד נְכוּן, וְאִם כֵּן הוּא מִיִּסְדֵּ כְּלוֹ בְּרָשָׁעוֹ, עַל-כֵּן יִכּוֹלִים הֵם לְהִיּוֹת מְתַחַזְקִים גַּם-כֵּן עַל-יְדֵי תְּגַבְּרוֹת רָשָׁע, וּלְחַזֵּק אֶת אֲגָדָתָם עַל-יְדֵי אִיפְתָּהּ זְדוֹן. לֹא כֵן הוּא בְּכְנֶסֶת-יִשְׂרָאֵל. אֶת הַיַּחֲשׁוֹ, שֶׁיֵּשׁ לִיְחִידִים שְׂבָה אֶל כְּלֵוֹתָהּ, אִי-אֶפְשָׁר לְתַלּוֹת בְּשׁוּם חֵק אַחֵר כִּי-אִם בְּחֵק הָעֲלִיּוֹן שֶׁל אֶהְבֵּת הַטוֹב הַיּוֹתֵר נִשְׁגָּב, שֶׁהוּא עוֹמֵד לְהַמְלֵא בְּמִלּוֹי שְׂאִיפּוֹתֶיהָ הַיּוֹתֵר פְּנִימִיּוֹת שֶׁל כְּלֵלִיּוֹת הָאֶמָּה. עַל-כֵּן כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁהֵם נוֹבְעִים בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, אוֹ גַם בְּדֶרֶךְ מְסוֹבָב, מֵהַטּוֹב הָעֲלִיּוֹן, הֵנָּם מְחַזְקִים אֶת כַּחָהּ, וְהַעֲזִיבָה שֶׁלָּהֶם מְחַלֶּשֶׁת הִיא אֶת כַּחָהּ.

(אורות ישראל ב, א)

מִיִּסְדָּתָּהּ - זו תכונתה היסודית והיא תפקידה. **הַתְּנַשְׂאוֹת מוֹסְרִית** - השתפרות והטבה מוסרית. **בְּאִישִׁיָּהּ הַפְּרָטִיִּים** - בכל איש מעם ישראל. **נְפִילַת** - ירידה מוסרית. **הַיַּחֲשׁוֹ וְכוּ** - הקשר היחיד קשור לכלל לפי ערך המוסריות שבו. **תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל** - הצלחתם וגאולתם. **הַכַּח הַמְּדַבֵּק אוֹתָם** - הסיבה המצרפת את היחידים להתכלל יחד לכדי אומה. **הַתְּגַבְּרוּת** - שליטה על אחרים. **הוּא** - חפץ ההתגברות. **דוֹחֵק** - כובש ושולט בהם. **יְכּוֹלִים הֵם וְכוּ** - אותם העמים שמוסריתם על הרשע, דווקא עשית רע מחזקת אותם. **אִיפְתָּה** - מידה מרובה. **חֵק** - סיבה טבעית. **לְהַמְלֵא** - להגיע לשלמות. **מְסוֹבָב** - דרך עקיפה.

ביאורים

בעם ישראל ישנה תכונה מיוחדת שאין בגויים והיא היכולת להביט על הכל במבט של קודש. אך איך אנו צריכים להתייחס לתכונה זו? מחד, אפשר להבין שתכונה זו היא תוספת לקומת האדם שקיימת בהם, כמו שמוזיקאי בעל כישרון אומנותי הוא אדם בעל תכונה נוספת מיוחדת. לפי זה ניתן לומר שישראל הם בני אדם בעלי תכונה ישראלית רוחנית מיוחדת. מאידך, אפשר לומר שישראל שונים לגמרי מאומות העולם, שהם מדרגה חדשה בבריאה. יש דומם, צומח, חי, אדם, אך ישנה מדרגה נוספת והיא ישראל. אין להקל ראש בשאלה זו, מכיוון שהיא גוזרת את היחס בין ישראל לעמים. האם אנחנו ואומות העולם שווים לגמרי אלא שאנו בעלי תכונה נוספת, או שכלל אין קשר בין ישראל לאומות, והמראה האנושי החיצוני הדומה מטעה אותנו? יש צדדים לכאן ולכאן, ולכן כדי לענות על כך צריך מחקר גדול ומקיף. מסקנת הרב היא שנראה ששני המבטים הללו נכונים, אך תלוי באיזה זמן. בשלב הראשון של האנושות היו אנשי הסגולה כשאר הגויים, אך הם היו בעלי תכונה מיוחדת. נח, מתושלח, שם ועבר היו אנשים עליונים שהסגולה הייתה בהם. הם פעלו בקרב הגויים וניסו לרוממם. בדרך זו הייתה צריכה לקום אומה מזרע אברהם, יצחק ויעקב, שהיא תהיה אומה ככל האומות עם תכונה רוחנית נוספת, כמו היחס שבין הכוהנים לישראל בתוך עם ישראל. אך במהלך ההיסטוריה, כשהאנושות ירדה לשפל מוסרית גדולה, התברר שלדרך זו אין סיכוי - הצד החומרי שלט באדם ללא עוררין ודחק את הצדדים הרוחניים. אם התכונה הרוחנית העדינה שקיימת בעם ישראל הייתה תוספת על הגוף הגויי החומרי, היא לא הייתה יכולה להתגלות. הגוף העוצמתי והתרבות החומרית היו מאפילים עליה בשליטתם על האדם. היה צריך לזכך גם את הגוף החומרי, כדי שיהיה ראוי להיות נושא הקדושה. לכן הייתה צריכה לבוא גלות מצרים אשר זיככה את גופנו הלאומי והאישי ונולדנו מחדש. והפעם עם ישראל נברא מחדש ללא קשר עם אומות העולם. זוהי מדרגה חדשה בבריאה.

אף על פי שעכשיו אנו ישראלים ואין בנו שום שותפות עם אומות העולם, חשוב לדעת את השלב הראשון בהיסטוריה, שבו הסגולה הייתה מעלה נוספת על האדם ולא שינוי מוחלט, מכיוון שהמטרה היא לתקן את העולם כולו ולהבין שלשם אנו צריכים לחתור.

הרחבות

• ההבדל בין ישראל לאומות העולם

אבל נתקלקלו העניינים ורוח האדם שקע כל-כך בפלל. הרב קוק מסיק שמדרגת ישראל אינה מדרגה נוספת על גבי מדרגתם של שאר העמים, אלא שהיא יצירה חדשה לגמרי - יצירה ישראלית. במקום אחר כותב הרב קוק שיצירה זו באה לידי ביטוי לא רק באותם דברים בהם מתייחדים ישראל, כמו תורה ומצוות, אלא שחיייהם של ישראל על כל מרחביהם שונים בתכלית מאלו של אומות העולם: "כשם שאף על פי שכל מדרגה נזקקת לאותם החלקים שישנם במדרגה שתחתיה, מכל מקום היא אינה לוקחת את החלקים ההם על פי אותה התבנית שהם נמצאים בה במדרגה הירודה, כי אם היא מסגלתם לפי ערכה מתחילת הויתם" [הגדה של פסח, מכון הרצ"ה, עמ' רה-רו] כשם שכבר בחלק הדומם שבצומח מופיעה צמיחה, וכשם שכח הצמיחה שבחי מופיע במערכת מרכזית המתאימה לתכונת החי, כך גם הישראליות חודרת את כל חיי האומה.

דבר זה נכון גם לגבי הלאומיות הישראלית. ב'שלושה באלול' [א, יא] כותב הרב צבי יהודה בשם הרב קוק שהלאומיות הישראלית איננה לאומיות רגילה (חיבת העם את ארצו) שעל גביה מופיעה מדרגה נוספת של קודש, אלא היא לאומיות בעלת מהות חדשה לגמרי. מהות המתחילה מהתורה. בזכות התורה והחיבור הנשמתי לארץ, התפתחה בעם ישראל תנועה לאומית ביחס לארץ ישראל.

שאלות לדין

מדוע אין די בבירור תורני בעניין זה? מדוע צריך לברר זאת גם במקורות חיצוניים? מה משמעות הגאולה ממזרים לאור דברי הרב קוק?

צורתם ° של ישראל צריכה להתברר °, אם האנושיות הכללית ° של תכן האדם עומדת היא בה בצביונה ° כמו שהיא אצל כל העמים, ועליה נבנתה הצורה הישראלית ° המיוחדתה או שמעקב עד ראש הכל הוא מיוחד.

לברור זה צריכים להשתמש במקורות שונים, תורניים, שקליים, היסטוריים, רזיים °, הופעיים °, שיריים, ולפעמים גם-כן פוליטיים ואקונומיים °.

נראה הדבר ° שמקדם נערך ° הדבר שצורת האדם תשתלם בכללותה, ובתור תוספת ויתרון יגלה על האמה המיוחדת רוחה המפאך בהדרת קדש.

אבל נתקלקלו העניינים ורוח האדם שקע כל-כך בפלל °, עד שלא היה החל יכול ° להעשות בסיס לקדש אלא אם כן יקלקל אותו, והכרח גלות מצרים לבוא בתור כור הברזל, שצרפה ° את צד האדם שבששאל, עד שנעשה לבריה חדשה, וצורתו החלית נתשטשה לגמרי. והוחל ° גוי פעם אחת על-ידי הגרעין האנושי לצורה שמראש ועד עקב פלה ישראלית, יעקב וישראל °.

(אורות ישראל ה, ח)

צורתם - הבנת מהותם ותפקידם. **צריכה להתברר** - יש בעניין זה ספק שצריך ליבון. **האנושיות הכללית וכו'** - הצד האנושי המשותף לכל בני האדם, האם הוא מופיע בישראל בצורה זהה לשאר העמים. **בצביונה** - בזהות ומהות. **הצורה הישראלית** - הרובד המיוחד לישראל. **רזיים** - ספרות הסוד. **הופעיים** - גילויי רוח הקודש. **אקונומיים** - כלכליים. **נראה הדבר** - הרב מבאר את דעתו בליבון הספק. **נערך** - נקבע, נסדר. **שלא היה החל יכול וכו'** - המדרגה האנושית (החול) אינה מסוגלת להתרומם למדרגה הישראלית (הקודש) בטוהרתה. **שצרפה** - הסירה את הסיגים. **הוחל** - נולד. **יעקב וישראל** - יעקב מציין את האפשרות שהיחוד הישראלי הוא קומה נוספת ע"ג הקומה האנושית וישראל מציין את האפשרות שישראל מיוחדים מעקב ועד ראש.

הקדמה

יחסי ישראל ואומות העולם מהווים מסכת היסטורית ארוכת שנים. כבר בתוכנית האלוהית נבראו ישראל בעולם בו קיימות גם אומות אחרות. הימצאות ישראל במרחב בו התקיימו לצד עמים אחרים דרשה התייחסות מתאימה ומטבע הדברים נוצרו ביניהם יחסי גומלין. על ההבדל בין ישראל ליתר העמים נעמוד, לאור דברי הרב בפרק זה. בדבריו מבאר הרב שישנה נקודת הבדל מהותית בין ישראל לעמים והיא הגורם הפנימי המניע כל אחד מהם; בעוד בקרב העמים המישור הטבעי - הכלכלי, החברתי וכדו', מהווה גורם בלעדי המניע לפעולה, ישראל משתוקק לדבר מה עמוק ופנימי יותר - זוהי הנטייה האלוהית שקיימת בהם. זהו לא פרט שולי בתכונתם אלא מרכז סביבו נעות יתר השאיפות. בנוסף, הכישרונות שקיימים בקרב יתר האומות הינם מסוימים, כל עם וכשרונו הייחודי. ישראל מעצם טבעם האלוהי כוללים בצורה תמציתית את הכישרונות הקיימים בקרב יתר העמים וממילא - קיימת השפעה הדדית בין ישראל לאומות. השפעה זו נובעת מהבנת הייחוד הלאומי של ישראל ועל תפקידו וייעודו ליתר אומות העולם. כאשר ישראל מגלים את תפקידם הייחודי - העברת האמונה בבורא העולם, הם נעשים מדיום דרכו מתאפשר איחוד כל אומות העולם למשפחה אחת.

ביאורים

כמו שלכל אדם פרטי יש אופי מיוחד השונה מחברו, כך גם לכל אומה ישנה תכונה מיוחדת שמניעה את כל דרכיה וקובעת את מדיניותה ואת סדרי העדיפות הלאומיים.

בדבר מהותי זה ישנו הבדל גדול בין ישראל לאומות העולם. אצל אומות העולם נטיית הנפש המרכזית שמניעה את העם היא הביטחון הכלכלי. האדם חושש מאוד שלא יהיו לו צרכים בסיסיים, ולכן הוא חי במסגרת של עם שבה קל יותר לספק צרכים אלו. אדם משקיע בטובת האומה מכיוון שזה משרת את האינטרס האישי שלו. וכך כולם נרתמים להצלחה הכלכלית של המדינה. וככל שהמדינה חזקה יותר ומפותחת כלכלית, כך היא מרגישה שהיא חיה באופן שלם ובריא יותר. אך יש באדם גם צדדים רוחניים שהעיסוק המתמיד בצד הכלכלי אינו מספק אותם. כאן מגיעות האומנות והתרבות - בניינים מפוארים, יצירות אומנות ומוזיאונים מוקמים כדי למלא את הצד העליון שברוח האדם. אך גם בהם הנקודה המרכזית היא העולם החומרי הכלכלי או היצרי. תכונה זו מאפיינת את כל האומות. הדבר היוצר הבדל בין אומה לאומה הוא סגנון החיים השונה מעם זה לעם אחר, אבל השאיפה הבסיסית לביטחון כלכלי שווה בכלם.

בישראל, לעומת זאת, תכונת הנפש שונה לגמרי. נטיית הנפש של ישראל אינה עוסקת בקיום חומרי אלא בקיום אלוהי. השאיפה הבסיסית של ישראל היא לחיות חיים מלאי מוסר וצדק, חיים מלאי דבקות אלוהית. ככל שהחיים מכוונים יותר לאור דבר ה', כך עם ישראל חש שהוא יותר חי. הקשר של היחיד לעמו הוא משום שהיחיד יודע שהקשר המלא עם אלוהיו מופיע רק דרך עמו.

במבט ראשון נראה כאילו שאיפת ישראל היא להקים מדינה שכל עיסוקה הוא ברוח בלבד, וממילא הצד הכלכלי והחומרי בה מוזנח, אך אין הדבר כן. הרצון לחיות חיים לאור המוסר האלוהי דוחף את עם ישראל לראות בכול אלוהות, ולרצות לגלות בכל סדרי החיים המדיניים אלוהות. לכן עם ישראל יקים ממלכה, יעצים את הצבא, יפתח כלכלה משגשגת, ואת הכול הוא יאיר ויכוון לאור ההדרכה האלוהית, כי אין שום תחום מחוץ לתחומו של ה'. תכונה זו מתגלית בכל התחומים שבהם עם ישראל יוצר ופועל - באומנות, בשריה, בספרות ובעצם חייו, אך עדיין רבה הדרך לגלות זאת במלוא העוצמה. תפקידו של המשיח הוא להביא את עם ישראל לחיות חיים אלוהיים בשיא השלמות.

שאלות לדיון

האם אתה מסוגל לזהות את "חפץ החיים הקבוציים" המיוחד שיש במדינת ישראל כיום? מהו? האם לעם ישראל אין שום 'חפץ קיבוצי' רגיל? ומה לגבי החלוצים החילוניים שהקימו את המדינה?

ישראל ואומות העולם

תְּכוּנַת נַפְשָׁהּ שֶׁל כְּנֶסֶת-יִשְׂרָאֵל הִיא נְבִדְלֶת ° בְּעִקְרָהּ מִתְּכוּנַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל כָּל עַם וְלִשְׁוֹן.

מניע האומות
להתאגד הוא
התוכן הכלכלי

בְּכָל עַם וְלִשְׁוֹן הַנִּקְדָּה הַפְּנִימִית שֶׁל חֶפֶץ הַחַיִּים הַקְּבוּצִיִּים ° מִסְדָּתָהּ הִיא עַל הַתְּכַן הַכִּלְפִּי ° לְכָל צִוּוּתָיו, בִּיסוּד הַדְּאָגָה ° הַפְּנִימִית הַשְּׂרוּיָה בְּקִרְבֵּי הָאָדָם לְבַצֵּר ° אֶת מְעַמְד חַיָּיו הַגְּשָׁמִיִּים, וְהַרוּחַ הָעֲלִיוֹן ° הַמְּחִיָּה וּמְאִיר אֶת הַנִּקְדָּה הַזֹּאת הוּא רוּחַ הַסֵּדֶר וְהַיִּפְיֵי °, שֶׁהוּא חֶפֶץ הָעֲנָג שֶׁל הַחוּשִׁים, עַל-פִּי מְשָׁאֵלוֹת לֵב הָאָדָם, וְכִשְׁהֵם בְּאִיזָה קְבוּץ עַל-פִּי סִגְנוֹן אֶחָד, עוֹשֶׂה הַשְּׂוִי ° הִזָּה אֶת הַתְּכַן הַלְּאָמִי.

תכונת ישראל
היא הצימאון
לאלוהים

אָמְנָם בְּיִשְׂרָאֵל מְנַחַת הַתְּכוּנָה הָאֱלֹהִית ° בְּמַעֲמָקֵי טֵבַע נְשַׁמַּת הָאָמָה. הַצְּמִאוֹן לְדַעָה וְהַרְגָּשָׁה אֱלֹהִית, בְּתַכְלִית ° עֲלִיוֹנוּתָהּ וְטְהָרָתָהּ, הִיא לוֹ הַנִּקְדָּה ° שֶׁהַחַיִּים מְרַגְּשִׁים בָּהּ, וְהַעֲדוּנִים ° הַנוֹבְעִים מְשַׁלְמוֹת צִיּוֹר זֶה ° בְּכָל רַחְבֵּי הַחַיִּים וְעִמְקֵיהֶם הֵן הַמְּגַמּוֹת הָאֶסְתֵּתִיּוֹת.

הַדַּעָה הַפְּנִימִית, הַמְּפָרֶת שֶׁבְּמַלְוֵי תְּשׁוּקָה ° עֲלִיוֹנָהּ זוֹ הַכֵּל מִתְּמַלֵּא °, שָׂאִין שׁוֹם דְּבַר מְכַל מְגַמּוֹת הַחַיִּים וְעֲדוּנֵי הַחַיִּים, סִדְרֵי הַחַיִּים וְתַכְנִיָּהֶם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה פְּלוּל בְּתוֹךְ נִקְדַּת עוֹלָמִי עוֹלָמִים זֹאת, הַכָּרָה זוֹ הִיא עֲנִין מִיַּחַד לְיִשְׂרָאֵל מְנַח בְּטֵבַע נְשַׁמַּת הָאָמָה, מִתְּגַלָּה בְּהַכָּרָה פְּנִימִית ° אֶפְלוֹ לְהַמוֹנֵי הַמוֹנִים, וְהוֹלֶכֶת וּמִתְחַנְנֶת ° וּמִתְבַּרְרֶת לְסִגְלֵי הַסִּגְלוֹת ° בְּכָל דוֹר וְדוֹר. הָעֲנִין הָאֱלֹהִי °, בְּתוֹךְ כָּל עֶרֶךְ הַחַיִּים בְּעִמְקֵי טֵבַע הַנְּשָׁמָה, בְּהַתְּאָמָה לְלֶשֶׁת הַמְּחִיָּה אֶת הַהִסְתוֹרָה הַלְּאָמִית, הַמְּתַגַּלָּה בְּכִשְׁרוֹן שֶׁל יְצִירַת הַנְּבוּאָה בְּבְחִירֵי בְּנֵיהָ, הַמְּבִיאָה לְמַדְרַגַּת עִם עוֹלָם, שֶׁכָּל הָאֲנוּשִׁיּוֹת תְּכִיר אֶת סִגְלַת נְשַׁמַּתָּהּ, הוּא הַעֲצֵם הַיִּשְׂרָאֵלִי שֶׁתְּאָרְזוּ מִתְּגַלִּים בְּכָל הַתְּנוּעוֹת הַשְּׂוֹנוֹת, וְרוּחוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ הוֹלֵךְ וּפּוֹעֵל אֶת הַשְּׁלֵמַת צְבִיוֹן זֶה עַד עַת קֵץ הַשְּׁלָמָה.

(אורות התחיה י')

נְבִדְלֶת - שוּנָה. **חֶפֶץ הַחַיִּים הַקְּבוּצִיִּים** - רִצוֹן הַיְחִידִים לְהַתְּכַבֵּץ לְכָל אֹמָה. **הַתְּכַן הַכִּלְפִּי** - הַתְּקַבְּצוֹת יְחִידִים לְאֹמָה מֵאֲפֶשֶׁרֶת בִּישְׁחוֹן כִּלְכָלִי. **בִּיסוּד הַדְּאָגָה וְכוּ'** - הַיְחִידִים רוֹצִים לְבַסֵּס אֶת בְּטַחוֹנָם הָאִשִּׁי, וְלִכְן מֵתַאגְדִּים לְאֹמָה בַּה כּוֹלֵם מִסִּייעִים זֶה לְזֶה לְשִׁלְמוֹת הַבְּטַחוֹנִית הַכִּלְכָלִית. **לְבַצֵּר** - לְחַזֵּק יוֹתֵר. **וְהַרוּחַ הָעֲלִיוֹן** - הַרְצוֹן לְהַתְּאָדָּה לְאֹמָה אִינוֹ רַק רִצוֹן חוֹמְרִי אֲלָא יֵשׁ בּוֹ גַּם שְׂאִיפוֹת אֲצִילוֹת. **רוּחַ הַסֵּדֶר וְהַיִּפְיֵי** - הַהַתְּאָגְדוֹת מִסְדֵּרֶת אֶת הָעוֹלָם: חֲלוּקָה לְתַפְקִידִים, חוֹקֵי הַתְּנַהּגוֹת וְכוּדו'. **הַשְּׂוִי** - הַמְּכַנֵּה הַמְּשׁוֹתֵף שֶׁל בְּנֵי הַקְּבוּצָה. **הַתְּכוּנָה הָאֱלֹהִית** - הַשְּׂאִיפָה לְקוֹדֶשׁ וְדִבְקוֹת בַּה'. **בְּתַכְלִית** - בְּשִׂיא. **הִיא לוֹ הַנִּקְדָּה וְכוּ'** - כַּמְבוּאָר בְּפִיִּסְקָאוֹת הַקּוֹדֶמּוֹת "הִיא יוֹדַעַת עוֹד, שְׂבִאמַת אִין חַיִּים אֲלָא אֱלֹהִיִּים". **הַעֲדוּנִים** - הַרְגָּשַׁת הָעֵדָן וְהָעוֹנָג. **שְׁלֵמּוֹת צִיּוֹר זֶה** - תְּפִיסַת הָעוֹלָם הָעֲלִיוֹנָה וְהַטְּהוּרָה. **תְּשׁוּקָה** - לְקִירְבַּת ה'. **מִתְּמַלֵּא** - מְגִיעַ לְשִׁלְמוֹתוֹ. **בְּהַכָּרָה פְּנִימִית** - תַּת הַכְּרַתִּית, נְשַׁמַּתִּית. **מִתְחַנְנֶת** - בַּהֲכָרָה שְׂכִלִית. **לְסִגְלֵי הַסִּגְלוֹת** - הַצְּדִיקִים שֶׁבִּישְׂרָאֵל. **הָעֲנִין הָאֱלֹהִי** - קֶשֶׁר הָאֱלֹהוֹת לְיִשְׂרָאֵל.

ביאורים

מה מייחד את היהדות, דת ישראל, על פני שאר הדתות? איך נוכל להגדיר אותה? הרב מציין שהניסיון להגדיר את היהדות הוא טעות יסודית. לכאורה ניתן להתבונן על היהדות ההיסטורית ולתת קווי מתאר ושרטוט של מאפייני היהדות. אך תיאור זה הוא תיאור חיצוני ואינו מתאר את התוכן הרוחני הפנימי של היהדות, ולכן הוא טעות. הגדרת היהדות היא טעות מסוכנת מכיוון שהיא שמה את היהדות על המדף בין שאר הדתות. היהדות איננה עוד דת. היהדות במהותה כוללת את כל הנטיות הרוחניות האנושיות. היהדות מגיעה מלמעלה, מריבונו של עולם, ולכן טומנת ברוחה את כל הצדדים והנטיות של שאיפה לקודש ומוסר שהיו ושהיו.

הגדרת היהדות מאפשרת לנו להתייחס אליה ביחס לשאר הדתות, אך הגדרה זו היא מעין הקמת פסל לעבודת ה'. פסל הוא יצירה אנושית שבאה לעזור לאדם להיפגש עם האלוהות האינסופית, אך הקמת הפסל מקטינה את האלוהות ומצמצמת אותה למעשה ידי אדם. היהדות איננה נמצאת עם גלריית שאר הדתות מכיוון שהיא אלוהית ואיננה מעשה אנושי, ולכן כוללת בתוכה את כל הנטיות שבשאר הדתות.

גם עם ישראל, נושא דת היהדות, הוא שונה במהותו משאר העמים. מבחינה חיצונית הוא נראה כמותם ובעל כלי שלטון והנהגה דומים. על פניו נראה שההבדל בין ישראל לאומות מסתכם בתכונות שונות, אך אין הדבר כן. בישראל טמונים כל הכישרונות שקיימים ופזורים ברחבי האנושות. כמו שבבני האדם יש תמצית הכישרונות הקיימים בבעלי החיים וזה יוצר בקרבו מדרגה חדשה בבריאה, כך ישראל הכוללים את כל הנטיות האנושיות הם מדרגה חדשה בעולם, למרות שבמבט שטחי יהיה קשה להבחין בכך.

הרחבות

• ישראל סגולה העמים

אָבֵל יִשְׂרָאֵל, בתור התמצית של האנושיות כלה, מקבצים בקרבם את סגולות כל העמים כולם. הרב קוק מבאר שישראל הם התמצית של כל העמים ולכן יש בהם בצורה מרוכזת את כישרונות העמים כולם. אולם, לא זו בלבד שישראל כוללים את כישרונות העמים, הם גם מהווים תמצית של המציאות כולה: "כנסת ישראל היא תמצית ההויה כולה, ובעולם הזה נשפע תמצית זו באומה הישראלית ממש" [אורות ישראל א, ד] עם ישראל כולל הכל.

הרב קוק מבאר שכללות זו של ישראל באה להם מתוך דבקותם המוחלטת באלוהים: "והכל מיוסד על כלות נפשה לאלוהים, על הרגשתה את המתק ואת הנועם העליון בכל עומק נשמתה בכל יפעת תענוגיו" [אורות ישראל א, ג]. מכיון שאלוהים כולל את כל המציאות, ישראל, שדבקים בו, מתדמים אליו במובן זה.

תכונה זו של ישראל מבדילה אותם מן האומות עד כדי שאין הם מוגדרים כאומה בין האומות: "כנסת ישראל איננה אומה כפי המובן הרגיל אלא התמצית האידיאלית של האדם, המופעה בתור קיבוץ חברתי ממולא בכל תכסיסיו, שנקרא 'לאום' בדרך השאלה מפני שכל הקיבוצים המיוחדים שבבני אדם נקראים כן" [אגרות הראיה ב עמ' סה].

שאלות לדין

לאור דברי הרב קוק, אם כן מהי היהדות?

האם קיומו של עם ישראל הוא רק כאמצעי וכמשפיע עבור אומות העולם, או שיש לו ערך מצד עצמו?

בשבח והודאה לה' יתברך על הנס שעשה עם בנינו אלחנן בן זבבה הי"ו

טועים הם המבקשים להגדיר את היהדות בהגדרות ידועות, מצד נשמתה ותכנה הרוחני, היהדות כוללת כל בנשמתה

אף-על-פי שאפשר להגדירה מצד תכונות הגלוי והמוחש ההיסטורי שלה.

היא כוללת כל בנשמתה, וכל הנטיות הרוחניות, הגלויים והנסתרות, צפונות הן בה בהקללה עליונה, כמו שפלוול הכל באלהות המחלטת. כל הגדרה כזו לגבה היא קצוץ בנטיעותיה. ודגמא להקמת פסל ומסכה לשם הצביון האלהי.

דומה הוא בזה ערך ישראל, הנושא היהדות, בין העמים, לערך האדם בין כל הבריות. לבריות רבות יש יתרונות שאינם באדם, אבל הצרוף הכללי של הסגולות ועלית הרוחניות על-ידם, להשפיל בשכל את השמוש של הכחות הפלולים בו בכך ובפעל, זה עושה את האדם לחטיבה עליונה בעולם.

כן ישנם עמים רבים שלהם פשרון מיוחד יותר גדול ממה שנמצא בפשרון ההוא בישראל, אבל ישראל, בתור התמצית של האנושיות כלה, מקבצים בקרבם את סגולות כל העמים כולם. והן מתאחדות בתוכם בצורה אידאלית קדושה, באחדות נשאה.

(אורות, זרעונים, למלחמת הדעות והאמונות)

כוללת כל - המציאות כולה נבראה בשביל ישראל. **הגדרה כזו** - שמצד נשמתה. **קצוץ בנטיעותיה** - כל הגדרה מקטינה ומגשימה את התוכן העליון שבנשמת ישראל. **פסל ומסכה וכו'** - הרוצה לעבוד את ה' אך בעזרת פסל ומסכה. **ערך וכו'** - החילוק בין ישראל לעמים הוא גדול מאוד כמו הפער שבין מין האדם לשאר הברואים. **הבריות** - הברואים, בעלי חיים, הצומח והדומם. **יתרונות** - למשל: ריצת הנמר. **הצרוף הכללי** - הסך הכולל של הכוחות והתכונות שבאדם. **הסגולות** - התכונות. **על-ידם** - התכונות השונות שבאדם, בעזרתם מתרומם מבחינה רוחנית. **להשפיל בשכל את השמוש** - היכולת להשתמש בכוחות הנמצאים בו. **חטיבה עליונה** - פסגת הברואים. **התמצית** - העיקר והמרכז.

ביאורים

עשוי אדם לחשוב שכמעט אין הבדל בין יהודי לגוי. ההבדל היחיד הניכר לעין הוא המצוות המעשיות. היהודי שומר מצוות, מניח תפילין ושומר על כשרות, ואילו הגוי לא עושה זאת, אך אין הבדל מהותי בתפיסת העולם (=הרעיון, בלשון הרב). שהיה תפיסת העולם של ישראל - הכוללת את 'אהבת לרעה כמוך', 'ועשית הישר והטוב' ורעיונות הנביאים על תיקון חברתי ומוסרי - היא תפיסה שכל האנושות כולה יכולה ללכת לאורה. מכאן שרק קיום המצוות, שהן הדרך למימוש הרעיונות הגדולים, הוא ההבדל בין ישראל לאומות.

מבט זה הוא טעות מיסודו: אם באמת אין הבדל מהותי בין ישראל לאומות, ולכולם יש אפשרות להגיע לרעיונות גדולים, גם ללא קיום המצוות - לא היה צורך בהבדלה זו שבין ישראל לאומות, המתבטאת בקיום המצוות. כמו כן, אם אין צורך לקיים אותן, עם ישראל היה מוותר על קיום המצוות וחותר למימוש האידיאלים גם בלעדיהם.

בשונה מהנחת היסוד שבתחילת דברינו, הרעיונות הגדולים שעם ישראל חי אותם מתאימים אך ורק לו. החזון שהתורה משרטטת איננו רק תפיסת עולם המנסה לחנך עם שלם, אלא השקפה זו היא המימוש של השאיפה הפנימית של עם ישראל. אין הדבר דומה לחינוך אדם מושחת לשמור על חוקי המדינה ולהימנע מלגזול, אלא זה דומה להתוויית דרך לאדם המשתוקק להיטיב, אלא שאינו יודע את הדרך ליישם זאת. לעם ישראל יש יסוד נפשי שונה מהגויים במהותו, ורק בגלל יסוד זה ניתנו להם האידיאלים הגדולים של התורה. ממילא קיום המצוות, שהוא הביטוי הבלעדי לאותם רעיונות, הוא מיוחד רק לישראל. גוי אינו שייך בכלל למצוות התורה, מכיוון שהוא לא שייך לתפיסת העולם של התורה - הנפש שלו אינה מתאימה לחיות בשלמות ובעוצמה את האידיאל שהתורה מדברת עליו עם ישראל. קיום המצוות הוא משהו מהותי ולא רק דרך, או אחת מן הדרכים, לעבוד את ה'. המצוות אינן תוספת חיצונית לעם ישראל, אלא הן מתאימות בדיוק לנשמתו ומבטאות אותה. אם כן, ההבדל בין ישראל לאומות מתחיל מהפנים - מהנשמה, ולא מהחוץ - מהמצוות, ולכן גם אם ישנם יהודים המתרשלים בקיום המצוות, עדיין ההבדל בינם לבין הגויים הוא הבדל תהומי. הבדל זה יישאר לעולם כדי לממש ביום מן הימים את הופעת הקודש בעולם, היכולה להתקיים רק על ידי ישראל.

הרחבות

• המצוות כביטוי של רעיון עליון

ולעולם ישאר הבדל גמור בין ישראל לעמים. בפסקה זו מבאר הרב קוק שקיום המצוות הוא ביטוי לרעיון עליון. באמצעות קיום המצוות מופיע התוכן הפנימי של עם ישראל. ביטוי זה אינו רק עניין שברוח, אלא הוא תביעה מכל אחד מאיתנו בבואו לקיים מצוות.

כך מסביר הרב צבי יהודה קוק את הדרכתו המעשית של רבי יהושע בן קרח: "למה קדמה פרשת 'שמע' ל'והיה אם שמוע'? כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך מקבל עליו עול מצות" [ברכות יג]. מסביר הרב צבי יהודה ש"קיום תרי"ג מצוות צריך להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים, מתוך אמונה... הסדר האמיתי הוא קיום מצוות מתוך אמונה. ואברהם אבינו, יסוד האמונה, הכיר את בוראו. וענינו אמונה ודבקות בד'. וכן כתוב: 'דע את אלוהי אביך ועבדהו' [דברי הימים א, כח, ט]. קודם דעהו, ומתוך כך עבדהו. לפעמים יש מצוות שיש ערך להתרגלות אליהן לפני כן, אבל כל אלה הם פרטי חינוך במצבים מיוחדים; אבל הסדר האמיתי הוא שמתוך תוקף של אמונה, מתוך לימוד תורה מן השמים יופיע קיום תרי"ג מצוות לפרטיהן ודקדוקיהן" [שיחות הרצ"ה, דברים עמ' 107-104].

שאלות לדין

מדוע חשוב לעסוק בהבדל בין ישראל לעמים ולדייק בו?
מה הסכנה שהרב קוק מזהה בתפיסה השגויה?

להצלחת ישראל בן אליהו חיים הי"ד

יכול אדם, שכל ההבדל שבין ישראל לעמים הוא מתבלט על-ידי המצוות שבפעל. שהרי אפשר להרעיון להיות מקיף והולך את כל האדם כלו.

אבל סקירה של טעות היא זו. כי אם באמת היה הרוח והרעיון מקיף את הכל לא היה צורך באותו ההבדל המעשי כלל, וגם לא היה מועיל ומתקיים.

אבל תכן דבר הוא, שהיסוד הנפשי, שהרעיון הוא בנוי עליו, שעל יסוד אותו הרעיון כל הארגון הגדול של החקיה המעשית מתפשט, זה היסוד הוא העצם הנשמתי, שהוא מצבין את ישראל בתור חטיבה מיוחדת, חטיבה אחת בעולם.

ומההבדלה הזאת נובעות הן כל ההבדלות המעשיות.

ואפלו כשהאחרונות נפגמות אין יכולות להגיע את פגמיהן ביסוד העליון, שהיא החטיבה הנפשית, שההבדלות כלן יונקות ממנה. ולעולם ישאר הבדל גמור בין ישראל לעמים, כדי לבסס על-ידי ההבדלה את התכן החלף ואת התכן הקדש של העולם בתקונו המרשם.

(אורות ישראל ה, ז)

יכול - עלול לטעות ולחשוב. הוא מתבלט וכו' - עיקר ההבדל הוא שישאל מקיימים מצוות בפועל. להרעיון וכו' - המחשבה וההתעמקות בענייני אמונה שייכת ומתאימה גם לגויים. סקירה - הסתכלות מחשבתית. אם באמת וכו' - הצד המעשי מבטא ומגלה את הצד הפנימי, ולכן אם יש הבדל בין ישראל לאומות בצד המעשי ודאי הצד המחשבתי אף הוא שונה בתכלית. מקיף את הכל - שווה בכלל האנושות. ההבדל המעשי - שבקיום המצוות. היסוד הנפשי - הטבע הסגולי של ישראל מתאים לרוחם האמונית. ארג - דבר המורכב מפרטים רבים היוצרים עניין אחד. חקיה המעשית - המצוות המעשיות. העצם הנשמתי - נשמת ישראל שהיא נשמה מיוחדת. מצבין - נותן מהות מיוחדת. מההבדלה הזאת - הנשמתית. האחרונות נפגמות - ההבדלות המעשיות שישאל חוטאים ועוברים על המצוות. ולעולם - אף חטא, כדברי חז"ל: "ישראל, אע"פ שחטא - ישראל הוא". התכן החל וכו' - ישראל נועדו לפתח את הקודש והאומות את החול, כדי לא לטשטש בין קודש לחול ישנה הבדלה גמורה בין ישראל לעמים. המרשם - הניכר, המלא.

ביאורים

בחקר הדתות עוסקים רבות בהשוואה בין הדתות השונות, ובייחוד בהשוואה בין שלוש הדתות המונותאיסטיות (המאמינות בא-ל אחד) - היהדות, הנצרות והאסלאם. ישנם אקטים דתיים ופולחניים דומים מאוד, ומעניין לחקור את ההשפעה ההדדית ביניהם. גישה מחקרית זו היא מסוכנת ומוטעית מיסודה, משום שהנחת יסוד שלה הוא שבסיס הדתות שווה. כל הדתות רוצות לעבוד את האל, ולכן הן המציאו פעולות שונות כדי לממש תשוקה זו. דבר זה יכול להוביל את האדם לחשוב שאין הבדל כל כך אם יעבוד את ה' דרך דת זו או אחרת, מכיוון שסוף כל סוף כולם מכוונים את ליבם לשמים ודרכי עבודת האל מגוונות - יש מי שעובד דרך היהדות ויש מי שהולך בדרכי הנצרות. אך אין הדבר כן, אלא ההבדל בין היהדות לבין שאר הדתות הוא הבדל מהותי.

משל לכך נוכל לראות ביחס שבין האדם לבעלי החיים. ישנם דברים משותפים רבים בין האדם לקוף, אך יש נקודה מרכזית באדם שאינה נמצאת בקוף. לאדם יש נשמת חיים שנופחה בו מריבונו של עולם, והיא אשר דוחפת אותו לכוון את כל מעשיו לאור הצדק והמוסר. זו נקודה מהותית שאינה נראית במבט שטחי, אבל היא הופכת את כל פעולות האדם לבעלות משמעות, ואת האדם לבעל שליטה והשפעה על העולם כולו. אין אדם שיוותר על צלם האלוהים שבו, על אף שסוף כל סוף הקוף דומה מאוד לאדם.

כך הדתות כולן דומות מאוד בחיצוניותן ליהדות, ומובן וצפוי שיהיו צדדים דומים שהרי חלק מהדתות נלקחו מהיהדות. בנוסף, יש פעולות שנובעות מרוח האדם הנמצאות ביסוד כל דת. אך ההבדל הגדול הוא שהיהדות 'נופחה' בגופנו וניתנה לנו מאת ריבונו של עולם, לעומת שאר הדתות שהן חיקוי חיוור וניסוי אנושי עלוב לעבוד את האלוהים לאור תפיסת העולם של האדם. היהדות היא דרך החיים הטבעית שהקב"ה מסר לנו, כדי שנדע איך לעבוד אותו ואיך לחיות חיים אלוהיים. לעומת זאת, הדתות האחרות הן תוספת של אקטים פולחניים על חייו של האדם. זהו הבדל מהותי: היהדות אינה פולחן דתי אלא דרך חיים. לכן עם ישראל מסר את נפשו על דתו - מכיוון שהבין בעומק נפשו שבה טמונה הצלחת חייו.

הרחבות

• נשמת האומה כוללת הכל

ולעולם יעמד על גורלו. למרות כל ההשוואות שניתן לערוך בין ישראל לעמים - ישראל שונים משאר האומות. במקום אחר כותב הרב קוק שאם לא נעמוד על הנקודה המייחדת אותנו משאר האומות, נחטא לתפקידנו: "טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של 'אתה בחרתנו' [תפילת עמידה לג' רגלים, ר"ה ויו"כ]. לא רק משונים אנחנו מכל העמים, משונים ונבדלים בחיים הסטוריים מצוינים, שאין דוגמתם בכל עם ולשון, כי אם גם מעולים וגדולים מאד מכל עם. אם נדע את גדולתנו אז יודעים אנו את עצמנו, ואם נשכח את גדלנו אנו שוכחים את עצמנו, ועם שישכח את עצמו בודאי הוא קטן ושפל" [אורות התחיה ה].

הרב קוק מלמדנו שחטא זה של שכחת העצמיות הינו חטא יסודי וכולל. הוא נכון בחיי כל אדם ונכון גם לגבי המציאות כולה: "כשמסיחים דעה מלהסתכל בתוכיות החיים הפנימיים של עצמו, הכל נעשה מעורבב ומסופק. והתשובה הראשית, שהיא מאירה את המחשכים מיד, היא שישוב האדם אל עצמו, אל שורש נשמתו, ומיד ישוב אל האלוהים... וילך ויצעד הלאה מעלה מעלה בקדושה ובטהרה. ודבר זה נוהג בין באיש יחידי, בין בעם שלם, בין בכל האנושיות, בין בתקון כל ההויה כולה, שקלקולה בא תמיד ממה שהיא שוכחת את עצמה" [אורות התשובה טו, י].

שאלות לדיון

האם הקושיות איתם מתמודדים בפסקה היו קיימות תמיד? האם היו תקופות בהן היה קל יותר לתפוס את ההבדל בין ישראל לעמים?

הרב קוק מתאר בכמה הזדמנויות שונות מדוע אין התגליות המודרניות סותרות את האמונה. כיצד הוא מיישם זאת בפסקה זו?

ייחוד היהדות
למרות הפרטים
השונים לדתות

כְּשֹׁחֲשִׁיבִים על-דבר האדם ושאר בעלי-החיים נוכל לרשם רשימה שלמה של השויות^ו, שהאדם וכל החיים שוים הם, ומכל-מקום אחר כל ההשויות כִּלְן אֵנוּ רוֹאִים, שאותה הנקדה^ז, שבה תלוי היתרון של האדם על הבהמה, היא חובקת בקרבה את כל מעלת האדם^ח, והאדם לא יוכל ולא יחפץ להחליפה בעד כל הון, ויִסְבַּל בְּאֵהְבָה יסורים רבים רק כְּדִי שֶׁלֹא לִהְיוֹת מֵאֲבָד אֵת סִגְלַת הָאָדָם^ט המיחדה שלו.

הַהֲבִדֵל שבין דת ישראל ליתר הדתות, אִפְלוּ אוֹתָן שֶׁהֵן בְּאוֹת^י מהשפעתה, הוא גם-כן כְּכֹה.

המון חזיונות של דמויים אנו יכולים למצא ביניהן, ואיך אפשר שלא ימצאו הדמויים, אִפְלוּ אִם לֹא הָיוּ הֵן נִלְקָחוֹת בִּיסוּדָן^כ מִמֶּנָּה. הלא רוח האדם יש בו שווי כללי^{כא}, בכמה צדדים, אף-על-פי שיש הבדל מיוחד בין אישים, וקל וחומר בין קבוצים ולאמים, מכל-מקום צד השווה אינו בטל מעשות פעלתו. וביחש להדתות שגאו אחר מתן תורה והופעת ישראל בעולם, וקל וחומר אותן שביחוד נמשכו מכחה של תורת ישראל, ודאי מִכְרַחִים דְּמוּיִים רַבִּים לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶן.

וְהַדְּמוּיִים הללו, עם כל הפרטים המרבים שבהם, לא יִכְחִידוּ אֵת הַנְּקִדָּה הַתּוֹכִיחִית^{כב} המבדלת אותן, וְכֹל הַמַּהוּת הַנְּשִׁמָּתִית מִקַּפְלַת הַיָּא לֹא בְּהַדְּמוּיִים כִּי-אִם בְּאוֹתָהּ הַנְּקִדָּה הַמְּבַדֵּלַת, שֶׁהִיא נוֹתֵנָת נְשִׁמָּה מִיַּחַדָּת גַּם בְּהַפְרָטִים שֶׁל הַנְּקִדּוֹת הַדּוּמוּת, עַד שֶׁהַדְּמִיּוֹן הַזֶּה רַק דְּמִיּוֹן חִיצוֹנִי, אֲבָל הַפְּנִים מְשֻׁנָּה הוּא תְּכֵלֶת הַשְּׁנִי, וְלֹא יוֹכֵל לֹא יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל מֵעוֹלָם לֵאבֹד אֵת נְקִדַּת הַנְּשִׁמָּה בְּשִׁבִיל עֲטִים שֶׁל הַפְּרָטִים הַמְּשֻׁוּים, לְעוֹלָם יַעֲמֹד עַל גּוֹרְלוֹ^{כג}, הֵן עִם לְבָדָד יִשְׁכַּן וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב.

(אורות ישראל ה, ט)

הַשְּׁוִיּוֹת - דברים שבהם האדם ובעלי החיים שווים כמו אכילה ושתייה. **אוֹתָהּ הַנְּקִדָּה** - השכלית, התבונית. **כִּלְ מַעְלַת הָאָדָם** - גם הצדדים שנראים חיצוניים שווים לאדם ולבעלי חיים מקבלים משמעות שונה לגמרי מכח המהות המייחדת את האדם. **סִגְלַת הָאָדָם** - התכונה המיוחדת ומייחדת את האדם. **אוֹתָן שֶׁהֵן בְּאוֹת** - כדוגמת הנצרות שהושפעה מהיהדות והתנ"ך. **נִלְקָחוֹת בִּיסוּדָן** - מושפעות מן היהדות. **שׁוּוֵי כִּלְלִי וְכוּ'** - ישנן תכונות אנושיות המשותפות לכל בני האדם, שאיפה הדתית והצימאון לה' הוא משותף, ולכן הכרחי שיהיו צדדי דמיון בין הדתות השונות ליהדות. **הַתּוֹכִיחִית** - הפנימית. **וְגוֹרְלוֹ** - תפקידו המיועד לו.

